

KOLLEKTÍV MEGHALADÁSOK: KÁOSZOK ÉS LEENDÉSEK KÖZÖTT

Hagyományok és utópiák, tudás-örökség és mentális berendezkedés, a világképek küzdése és fenekedése ült a huszadik századon – ez ma már nem nagy „felfedezés-értékű” megállapítás. De közelebről látszik világképi mélysége, rész-igazsága, amikor a kor nagy interpretálóinak szemüvegén keresztül látjuk olykor mindezt – ha másért nem, a kontrasztosabb, „multifokális” pillantások, belátások és fölfedezések, leleplezések és kételyek aspektusai szerint. Már például tudjuk-tanultuk Kafkától, mint a kisebbségi irodalom egyik tipikus és a csupa kétségekkel felfogható embersons/állattá leendés korkérdéseinek eszélyes áttekintőjétől, hogy elutasítás, bezárás, nihilizmus és káosz is sokféle lehet, s az élet létjogosultsága korántsem olyan katasztrófa-mentes boldogságot tükröz, mint amit beleolvasni szeretnénk... S ha ez így elfogadhatónak tetszik, akkor már kevésbé lepődünk meg a rend-ként érzékelhető káosz és a katasztrófa-ként felfogható univerzális valóságviszonyok áttekinthető rendszerének totális hatásán, azt ilyesmit elemző gondolkodók teorémáin.

Az alanti sorokban két „közvetítőt”, „rendpárti” értelmezőt, az emberi káoszok és nihilek feloldási kísérleteivel provokáló gondolkodót idézgetek, kiknek mintegy váratlan egybecsengései talán a világképek megcsuszánásának és a káoszok interpretációinak talaján keletkeznek, de nem okvetlenül életművük teljes tükröztesében. Inkább tehát olvasatokról van szó, a létmódok és lét-képtelenségek eltérő értelmezéseiről, melyek azonban egy kiadó sajátlagos interpretációi, profilja vagy programja mentén sugallanak képtelen analógiákat. *Kafka* és *Caraco*, a Nietzsche utáni kor kozmikus világképeinek és életformáló kegyetlenségeinek megjelenítői, s a tőlük-róluk formált összkép szövegszerű kontextusoktól függetlenül is „beleolvasói” attitűdöt kíván – de ekként nem valami erőszakolat, hanem spontán, könnyedet, értelmezői flegmával kiegészítve, „gondolta a fene” alapon párhuzamosítva...

Itt van példaképpen Kafka, ahogyan Gilles Deleuze és Félix Guattari láttatják.¹ Nemigen lehet állítani, hogy a 20. század mentes volna a karkai

1 Gilles Deleuze – Félix Guattari 2009 *KAFKA. A kisebbségi irodalomért*. Karácsonyi Judit fordításában. Qadmon Kiadó, Budapest, 174 oldal.

életmű, világkép és szisztematikus intimitással leírt rejtekező bürokrácia-felfogás elemzésétől. De jószereivel a kritikusokon és irodalmárokon, esztétákon és szociológusokon is túli szférákba vezet, ha a karkai rend(szer), törvény, bűn, kirekesztődés, politika, nyelvi és mechanikai elrendeződések mélyvilágába, a kollektív kiszolgáltatottság, alárendeltség, folytonosságok és határtalanságok belvilágaiba ereszkedünk. Itt e nyelvi-politikai-strukturális elrendeződés megannyi ördögi paktumára kitérni hiábavaló ígéret lenne, így hát csupán egy csekélyke szegmensére, a káoszok és „leendések” egy specifikus elrendeződésére fordítok figyelmet, melynek nemcsak magára a létezési, gondolkodási, világképi struktúrára rálátni kínálkozik ajánlata, de hovatovább a kicsinyke, kívülre rekedt vagy kisebbségi mivoltában illetéktelenné mosódott egyénre, sajátos kívül-létének kaotikus élményére is magyarázatot kíván találni. A szerzőpáros nemcsak saját műveik (hatvanas évek végén kialakult kritikai strukturalizmus, vagy irodalompolitikai pszichologizmus nézőpontjából vállalható) rálátása a karkai műegészre egy alapvetően vitatkozási-polemikus világkép nevében emel ki a szokványos anti-ödipális mérlegeléssel kontrasztba állítható kisebbségelméleti aspektust, amely viszont a Kafka-életműből szemezgethető mondandók radikálisan új rendjében újféle gépiességek és struktúra-elemek felmutatásával ér el újdonság hatást. Mondhatni: a nyelv, a politika és a kollektívum aspektusában a „társadalmi háromszögek” és értelmezésgépezetek összefüggéseit, a határtalan és a dominánsan jelen lévő szomszédságosság kérdéseiben épp a másféle elrendeződések rendjét (más tónusban éppenséggel a vágyképek káoszát) tükrözik. A kulcskérdés e kötetben a kisebbségiség felől irányul a „skizoanalízis” és a „geofilozófia” roppant leleményesen taglalt belvilágai felé, már csak azért is, hogy önnön kritikai szintézisében tükrözze a posztstrukturalista irodalomesztétika egy lehetséges filozófiai, szemiotikai vagy abszurditástudományi aspektusát.

Már úgy is hangolhatnánk mindezt, hogy jószereivel kerek száz éve olvassuk, értelmezzük, elemezzük, tanítjuk, félreértjük, át-meg-átmagyarázzuk Kafka műveit, regényeit, figuráit..., idézzük bőszen keserű antibürokratikus indulatát, nyomasztó világának ellenhőseit, rovariassá tett személyiségeit,

antropomorfizált állatfiguráit vagy tündökletesen láthatatlan hivatalnokait. Száz éve félreértjük csupán? Elnézzük maga a Szerző keserű kritikáját, fölmentjük magányát, szánakozunk kiszolgáltatottságán, pszichés kitettségén... – csak épp alig figyeltünk oda mélyebb mélységeire, zugaira és írásgépére, embergépiesített korélményére, fájdalmas társtalanságára és humorára? S amúgy is: lehet-e egyáltalán száz év múltán „jobban”, akár „pontosabban” vagy „hitelesebben” látni, mint kortársként, olvasóként, elemzőként látták egykoron követői, hívei, kiadói, esztétái, filozófusai az eltelt időnek...?

„A” válasz erre alighanem nincs is. Sok-sok válasz lehetősége talán megvan, ám a válaszképesség és válaszHITELESSÉG olykor bizony tényleg egy évszázadot is várat magára. Azoknak szólóan, akik épp mi vagyunk, még ez sem sok, s ha koronként újratermelődik is a részválaszok sokasága, időről időre még kimagaslík egy-egy komplexebb és átfogóbb válaszkísérlet is. Ilyen Gilles Deleuze és Félix Guattari opusza, mely kilenc fejezeten át, tizenegy alapmű és világszerre sikerre futott kulcskiadás segédletével hozza közelebb a feladatot: „hogyan lépünk be a karkai műbe? Hiszen az egy rizóma, egy odú”. *A kastély*ba is ’több út vezet’ – mint tudjuk magától Karkától! – „ezek használatáról és elhelyezkedésük törvényszerűségéről azonban vajmi keveset tudunk” – írják a kihívó bevezető mondatban e könyv szerzői (7. oldal).

S ahogyan az Emberhez magához, az Íróhoz, a közlőhöz, a közvetítőhöz is számos közelítés módja lehetséges... (mint ezt a földézett Karká-interpreciók körébe invitálva kimutatják), úgy több bejárat is van „Az odú”-ba, *A kastély*-ba, az *Amerika* szállójának épületébe – „de mindez csapda, az állapot és maga Karká csapdája; az odú teljes leírása semmi másról nem szól, mint az ellenség megtévesztéséről” – írják ugyanott, a bevezető bevezetőjében. De hát akkor van-e egyáltalán esély a közelebb jutásra, a belépésre, az odavezető utakra, a búvóhelyek, csomópontok, összeköttetések, mentális alagutak, folyosók ezer rejtélyének fölfedésére, melyeket Karká kínál, vagyis egy teljes „odú-térképre” is, melyből látnunk illene, hol és hogyan kínálhatná a behatolást maga az oeuvre, miként oldja meg a Jelölő vállalását, a Jelölt és a Jelentés mű értelmezésére tett kísérleteit, a hangiság vagy zeneiség korlátosságait... s a további kaotikus összhangokat?!

Nem titkolható a rész-válasz: Deleuze és Guattari lehengetően impozánsan vezetnek végig

(vagy „át”) Karká életművének meghatározó jegyein. Ahonnan indulhattak, s ahová megannyi értelmező fejezet révén eljuthatunk segítségükkel, az a sorozatok, összekötő elemek, tömbök és intenzitások, kifejezés és vágy, elrendeződések, folytonos és határtalan jelentés-özön megismerő megértése, többszörös meghaladás és társadalmi (meg állati, meg kapcsolati, meg lélektani) háromszögek szinte matematikai-metafizikai mélységű és rétegzettségű struktúrája. Avagy nem kevesebb, s egészében nem is több, mint egy roppant nagy, fenyegetően mély, kísértően bonyolult életmű áttekintő olvasata, újraértékelése, avagy „felolvasása” szinte, novellákon, regény-építményen, szereplő-válogatáson, élethelyzet-asszociációkon, párkapcsolati levelezésen túli rész-világokat egyben is fölmutató „meta-olvasat”. Hangsúlyokkal, tónusokkal, kihívásokkal, megértési kapukkal és rejtelmes kiutakkal, odúkkal és kilátókkal, magaslatokkal és ördögi mélységekkel megpakoltan. Egy új, egy más, egy „mának való” Karká komplexitása, oeuvre-je, közlésvilága, politikája, lélekvilága bomlik ki ebből, s persze az újféle értelmezés káoszmentesen tiszta lét-képlete is. Az „ödipális” Karká, a „bankhivatalnok” Karká, a szerelmes, a megfélemedett, a reménytelen, a lehajtott fejű alakok portréját és a felemelt fejű lények tartományát életvilágaiban felmutató Karká szemiotikailag megkomponált világa, melyben a létezés tere és a territorializáció vagy deterritorializáció nemcsak életvezetési norma, de a létezők egész világának örök és végtelen helyezkedése, térválasztása inkább. Szökésvonalakban, búvóhelyekben, szín- és átváltozásokban, emlékezősűrű erdejében kinyíló mozgástér ez, ahol a beszéd, az érintés, az elillanás és eltűnés, a hang intenzitása és a politikai tér nyekergő hullámmása egyaránt ugyanarról vall: a prágai (német-cseh-) zsidó kisebbségi térbelakás esélytelenségéről, a nyelv vállalhatatlanul szűk horizontjáról, a közlők és befogadók jelentésségéről és jelentéktelenségéről szóló bármilyen elbeszélés belefoglalt kudarcáról. Rövidebben: a kisebbségi irodalom nyelvi, politikai és kollektív örökletességéről, az írás értelméről és határaitól, a szenvedély és megértés bennerejlő képtelenségéről. „A per egyik töredékében, az Álomban tisztán kirajzolódik az állapotok együttlétezése: egyfelől a gyors, jókedvű, sikló vagy deterritorializáló mozgás, mely mindent maga mellé vesz, majd a levegőbe emelkedő szabad figurák eregetésével végződik, éppen akkor, amikor az álmodó a mélybe zuhan /.../. Másrészt itt vannak ezek az utak, ezek a sebes szegmensek, amelyek viszont a halotti reterritorializációt hajtják végre, lépésről lépésre...”

(123. old.). De senki sem tudja, mi van ezekben a törvényekben, melyeket a Kafka-szövegrészek nemcsak felmutatnak, de rejtve is hagyják jelentésüket, sőt maga az egész értelmezési rendszer mintegy „megköveteli titokban tartásukat is... /.../ a törvény nem függ többé egy eleve létező Jótól, amely anyagát adná, hanem pusztá forma, amitől a jó mint olyan függ. Jó az, amit a törvény kimond, olyan formális feltételek között, amelyekben önmaga fejeződik ki” (87. old.).

A törvény itt a transzcendens és megismerhetetlen megismerhetetlenségében mutatkozik, „célja inkább az, hogy szétszerelje annak az egészen más természetű gépezetnek a mechanikáját, amelynek a törvény eme képére csak azért van szüksége, hogy fogaskerekeit összeillessze, hogy azokat 'ökéletes összhangban' működtesse”. S mivel a törvény feltételezhető transzcendenciája szükségszerű kapcsolatban áll a bűnnel, egyúttal a megismerhetetlen, az ítélet vagy a kijelentés is távol esik a megismerés területétől, s marad egy kizárólag abszolút gyakorlati szükségszerűség, amelyről (a törvény, a bűn és a belső tartalom) a félelem áradásától a meneküléstől való tartózkodásig szinte a legtöbb karkai levél, elbeszélés és regény szól. Ez az ördögi paktum, a menekülés, félelem és szétszerelés belső harmóniája az, amitől az állattá-leendés, a gépies és kollektív elrendeződések három megfelelőjének összességét szenvedélyként és intenzitásként kell elgondolni. Ebből fakadóan viszont a társadalmi szempontú Kafka-értelmezések megvédése már csak annyiban jogos, hogy közelebb állnak a nem-értelmezéshez, vagyis a valóságosságok (kisebbségiség, zsidóság, prágai bürokrácia, amerikai életvitel, perek képtelenségei, sztrájkok homályos céljai, bíróválasztás értelmetlensége, gyűlöletek társadalmi tagoltsága, stb.) ezért a társadalmi és kritikai valóság megnyilatkozás-elrendeződéseinek ízekre szedett változatai maradhatnak csupán (91-94. old.). Az elrendeződések sorsa a szétszerelés, a társadalmi reprezentáció újraalkotása, a menekülési utak kijelölése, s kevésbé a lélektan értelmében, mint inkább a deterritorializáció pusztá politikai hatásának köszönhetően.

A karkai mélységeket az interpretációs mélység felé terelgető szerzői eljárás mód a maga útján nemcsak roppant szofisztikált, végtelen mélységű forrásismeretet mutat föl és követel is meg, de elbizonytalanít abban is, emberéletnyi szorgalom elegendő-e mindezek belátásához...?! Minden fejezet illően gazdag „kijegyzetelését” még magamtól sem várhatom, ne várja hát az Olvasó sem! A kötet talán legsugárzóbb olvasati élménye részben épp az,

hogy miféle fékevesztett korlátot jelent a kortárs, az utókori, a praktikus, a bölcseledő „másodolvasat”, melyet a magunk örömére megkockáztatunk olykor, hogy irodalmi vagy iskolai szöveggyűjtemények ékévé tehesük egy-egy írásának részletét, valamifajta direkt „üzenetének” szenvedélyes írásműbe fullasztott tanmeséjét, s maga az értelmes értelmezés vágyképét. Az egész közelítésmód korszakos és időtálló mivoltának lelkes igazolása, s a mű kiterjedt ismertetése helyett inkább egy szűkre szabott idézettel (Karácsonyi Judit fergeteges fordításában), de talán a gondolati fősodor iramának méltó illusztrálásaként másolom ki az alábbi részletet:

„Az írás minden alkalommal átlép egy küszöböt, alsó vagy felső küszöb azonban nincs. A kisebb vagy nagyobb intenzitásküszöbök csupán az általunk követett irány fényében léteznek. Ezért oly bosszantó és groteszk, ha Kafka esetében az életet az írással próbálják szembeállítani, vagy ha azt feltételezik, hogy az életre való alkalmatlansága, gyengesége, tehetetlensége miatt menedéket keresett az irodalomban. Rizómát, ódút igen, de nem elefántcsonttoronyt; szökésvonalat igen, de semmi esetre sem menedéket. Az alkotó szökésvonal egy egész politikát, egész gazdaságot, bürokráciát és igazságszolgáltatást hoz magával, vámpírként szívja vérünket, hogy még ismeretlen hangokat csaljon ki belőlünk, a közeljövő – az ajtón kopogató ördögi hatalmak, fasizmus, sztálinizmus, amerikanizmus – majdani hangjait. Mert a kifejezés (feltéve persze, hogy nem jelentő) megelőzi és magával hozza a tartalmat; élet és írás, a művészet és az élet csak a többségi irodalom szemszögéből állnak szemben egymással. Kafkát még halálában is legyőzhetetlen életáram járja át, mely egyként fakad leveleiből, elbeszéléseiből, regényeiből és azok ösztönösen befejezetlen mivoltából, melyet eltérő, egymással mégis érintkező, felcserélhető okokra lehet visszavezetni. A kisebbségi irodalom feltételei... Kafkának egyedül az fáj, az tölti el haraggal és felháborodással, ha az irodalomba menekülő lélektani írónak, a magány, a büntudat, a személyes balsors szerzőjének titulálják. Persze az ő hibája ez, ő lobogtatta mindezt..., azért, hogy elébe menjen a csapdának, no meg viccből is. A karkai nevetést, ami nagyon is jókedvű, pont ebből kifolyólag nagyon nehezen értjük. /.../ De minden ízében politikai szerző is, az eljövendő világ látnoka, mert mintha két pólust lenne képes egyesíteni egy teljesen új elrendeződésben...” (82-82. oldal).

E passzus kihangsúlyozza a francia és korabeli esztétikai bűvészkedések tónusait, ellentmondásait, egyenesen félreértéseit is, miszerint ha sikeres volt is Kafka a francia tájon, első sikereit „az egyszerre

lélektani és szimbolikus, allegorikus és abszurd” olvasatoknak köszönheti, beleértve az ellentmondást is, hogy „egyszerre tartozott egy bürokratikus rendszerhez (biztosítótársaság, Balesetbiztosító Intézet) és vonzódott a prágai szocialista és anarchista mozgalmakhoz”, egyszerre volt művében „a kijelentés politikája és a vágy öröme”, a neurotikus szorongó és a komikus apolitikus oldal, „a zsenialitás egyetlen kritériuma: a politika, ami át- és átjárja, illetve az öröm, amit közvetít”. Az elrendeződés, mely egyszerre teszi visszahúzódóvá, az eljövendő világ látnokává, „kettős áramlást szolgál: egyben a fényes jövő előtt álló hivatalnokét, aki alakulófélben lévő, valós elrendeződésekre kapcsolódik, valamint a legidősebb módon menekülő, a szocializmusra, az anarchizmusra, a társadalmi mozgalmakra kapcsolódó nomádét. Az írás, az írás primátusa egyetlen dolgot jelent Kafka számára. Nem irodalmat, hanem azt, hogy a törvények, az Államok és a rezsimék felett a megnyilatkozás azonos a vággyal. S ezzel együtt is mindig történelmi, politikai és társadalmi megnyilatkozás. Minden instanciát megkérdőjelező mikropolitika, a vágy politikája. A vágy felől nézve nem volt nála nevetetőbb, vidámabb szerző; de politikaiabb, társadalmibb sem, a kijelentés felől nézve. Minden nevetés, már A per is. Minden politikai, már a Felicéhez írt levelek is” (82-85. oldal).

Sajnálatos itt minden nem jól kitervelt, jelentéshurcoló és üzeneteket hordárkodó értelmezés – így ennyire az enyém is. Nem lenne-lehetne lehetőség e kötet reménytelen gazdagságát és többszörös olvasatot kívánó magvasságát további kiragadott szóvagy értelmezés-foszványokkal helyettesíteni. De itt most ennyi fér ebbe a harsányan talányos közlésbe. Remélve, hogy minden félsorban hagyok kérdést és talányt, olvasati és ellentmondási lehetőséget, tétovát és magabiztosat... – pótmegoldásként inkább a Szerzőkhöz, vagy egyenesen Kafkához kellene kalauzolnom a Tisztelt Olvasót. Az absztrakt gépezet, az „állattá leendés” megannyi kísérlete, a megnyilatkozások zártságainak és a menedékkeresés korszakos impressziójának egész gazdag funkcionalitása úgy áll Kafka minden oldalán, minden jelképi alakjában, minden ellentmondásos képtelenségében teljes egészésként, hogy az már a nempolitikai politika, a megemelt és pokoli mélyre sülyesztett beszéd része, kiteljesítője. Többet hát nem mondhatok Róla és Róluk, itt ugyanis a Szerzők a fókuszba vett szerző életművének oly aprólékos példatárát és emelkedett látleteit rendezik egybe, hogy az mintegy a megismerés építőköveinek karkai hatáiraival kerül párhuzamba.

Kell az ilyen könyv! Különben még azt hihetnénk: van létjoga ismeretnek, kisebbségi létértelmezésnek, kisebbségi irodalomnak. De annyi már e kötetből is fényesen kiderül, hogy az értelmezésnek is van kisebbségisége – s már ez sem hanyagolható fölismerés...

A posztumusz káoszok felé

A pszichoanalitikus Guattari – persze nem a kortárs francia intellektuális etikai-esztétikai aktivizmus számos hatásától függetlenül de –, saját életművében is továbbvezet a terápia, a kockázatvállalás és az egzisztenciálisan a Sartre-i vagy Lacan-i egzisztencia-kompetenciákat meghaladó világok felé, s a szubjektum önérvényesítő harsányának létjogát hangsúlyozza későbbi műveiben is – nem utolsósorban a politikai szociológiától és új paradigmákba zárt „chaosmosis” kérdéseitől, egyfajta művészeti-esztétikai érték-hordozó kuszaságtól függővé vált, de teremtő alkotói autonómiába csomagolt rendtelenség profétájaként. S nem mert ez értékfogalommal lehetne itt, de épp azért, mert a Nietzsche-követő nihilizmusok hívei között is megannyi más aspektus kerül terítékre, feltűnő hát, ha előbúvik valaki – valaki, akiről jószerivel semmit sem tudunk, de aki rémisztően jól ismeri korát: Albert Caraco személyében. „Különös író. Nála jobban senki sem ismeri ezt a mi zavaros korunkat meg a kor problémáit. Pedig nem tartozik a felkapott értelmiségiek sorába. Hogy kicsoda valójában? Nem tudjuk, és talán nem is fogjuk megtudni soha. Caraco független gondolkodó, aki háttal fordít a dicsőség meg a pénz hajszájának, és egyetlen politikai pártnak, egyetlen irodalmi irányzatnak vagy társadalmi csoportnak sem szószólója” – írja egyik legfőbb svájci francia méltatója, Richard Garzarolli az *Obéissance ou servitude* (1974) kötet hátoldali ismertetőjében. Caraco életművét sokféleképp értékelik, ki filozófiai, ki meg írói világát értékeli többre, de profétai mivoltában mély tisztelettel találják meg épp oly sokan azt, ami a modernitás kaotikus, „rendnek” nevezett kozmikus katasztrófájából kisugárzik, s minden kortárral szembeni provokációként az eljövendő legkegyetlenebb világot sugallja. „*I am a posthumous philosopher*” – írja önmagáról...

A kiadó visszafogott ismertetője csupán ennyit árul el titokzatos kilétéről *A káosz breviáriuma* fül-

szövegén:² „Reakciós vagyok, de olyan reakciós, aki- nek nézeteitől még az anarchisták is elborzadnának” – vallotta Albert Caraco (1919–1971), a keresztény morál, egyúttal a felvilágosodás értékeinek szélsőséges tagadója. A francia nyelven alkotó Caraco, akit egyetlen nemzet sem mondhat magáénak, Konstantinápolyban született, szefárd zsidó szülők egyetlen gyermekeként; tanulmányait Prágában, Berlinben, Bécsben és Párizsban végezte. A náciizmus elől Dél-Amerikába menekülő család 1946-ban visszatért Európába, ami a korábban vallásos ihletésű művekkel kísérletező Caraco ember- és világvéleményét radikálisan megváltoztatta. A holokauszt pusztításával szembe- sülve ugyanis leszámolt a humanizmussal: rögesz- méjévé vált az emberi faj csődjé, a világ kárhozra ítéltsege, olyannyira, hogy katolizálását megbánva, mint modern gnosztikus, az élet létjogosultságát is kétségbe vonta. Caraco, családja vagyonának kö- szönhetően, sohasem dolgozott, emberi kapcsolatai – leszámítva néhány prostituáltat – alig-alig voltak: teljes magányban, saját szavaival ’civil szerzetesként’ élt, megszállottan írva az önéletrajzi esszé és a filo- zófiai pamflet elemeit ötvöző műveit. Posztumusz megjelent könyve, *A káosz breviáriuma* munkássága kvintesszenciája: a modernitás, a technikai civilizá- ció és a tömegtársadalom engesztelhetetlen ellensé- geként mindent pártol, ami bomlasztja a fennálló erkölcsöket, a vallásokkal, ideológiákkal és a hata- lommal szemben érzett gyűlöletét mégis a ’barbá- rok’ megvetésével, kíméletlen elitizmussal egyesíti. Ahogy Nietzsche is kétféle nihilizmust különböz- tetett meg, úgy rendpárti provokátorként Caraco is kétféle káoszlól beszél: arról, amelyikben élünk, s amelyet ’rendnek’ nevezünk, és arról a kozmikus katasztrófáról, amely ez előbbi elsöpörve elhozza majd a – fogalmaink szerint – legkegyetlenebb vilá- got. Botrányos következtetései – mivel az emberről szerzett tapasztalatokból születtek – embertelenek. Ő reménykedett mindabban, amitől mi rettegünk, így szembesítve minket hagyományaink és utópiá- ink emberellenességével, vagyis hogy antropológi- ailag vagyunk képtelenek magasztos eszményeink mentén alakítani az életünket. Egyedüli emberhez méltó magatartásnak a halállal való szembenézést tartotta, ezért – ígéretéhez híven – az apja halála utáni napon felakasztotta magát. Caraco nemcsak kora prófétájának tekintette magát, hanem – akár- csak Cioran, akihez leggyakrabban hasonlítják – a klasszikus francia stílus örökösének is, írásait ezért

2 Albert Caraco: *A káosz breviáriuma*. Ádám Péter fordításában. Qadmon Kiadó, Budapest, 2012., 124 oldal

egyszerre jellemzi az apokaliptikus látásmódból eredő indulat, valamint a metsző tisztánlátás”.³

Az öröklét abszurditását és a lét halállal egybe- kapcsolódottságát alaphipotézisként kezelő Caraco még Uruguayban, családjában töltött idő alatt kato- lizált, s nem is kételkedik abban, hogy „nem áltatjuk magunkat üres szavakkal, készségesen beletörődünk az elmúlásba, és erre büszkék is vagyunk, nem saját elha- tározásunkból jöttünk a világra, és boldogan vesszük tudomásul, hogy semmilyen módon nem éljük túl ezt az emlékekkel és fájdalommal, kétes értékű és keserű örömmel teli életet, amit nem is annyira ajándékba kaptunk, mint inkább ránk lett erőszakolva. Minden- nek az sem cáfolata, hogy létezik boldogság is. A bol- dogság egyedi eset, mi azonban a faj törvényeit tartjuk szem előtt, csakis ezekből a törvényekből indulunk ki, csakis ezeken töprengünk, ezekben ásunk egyre mé- lyebbre, megvetésünkkel sújtva a csodavárókat, és nem kérünk a mennyei boldogságból: beérjük a magától értetődő bizonyossággal, hogy ez a mi kiválóságunk itt fog véget érni, és nem máshol” (5. old.).

Caraco korai negyvenes évekbeli poémái és színpadi művei, anyja halála ürügyén írott – szinte „jegyzőkönyvi” vagy „halottkémi” referencialitású munkája (*Post mortem*, 1968) –, vagy akár a sze- xuális pszichopátiáról (1983), a halál bujáságáról (2000), az elbizonytalanodás ösztönfolyamatáról (1994) vagy a vallásról (1984) szóló opuszai is egész évszázadra szóló gazdagsággal meg vannak rakva a reménytelenség köveivel, a pusztulás vég- telen távolságaival, az emberi és világi aberrációk lehetetlen tömegével, a méltatlanság, az örületek és szükségletek, szexualitások és szublimációk, lélekkel vívott harcok és egzakt világvélemények elleni háborúzás totális fegyvertárával. A gonosz és rossz végtelen burjánzása (*Huit essais sur le mal*, 1963), az emberiség történetének sírhantjához hordott kövek tornyosuló tömege (*Le tombeau de l'histoire*, 1966), az életreménytelen bujáság és a kapcsola- tok rendjének kéjes totálképe (*La luxure et la mort: relations de l'ordre et de la sexualité* (1968, 1970), vagy akár a bölcsész-értelmiségi tipológiája fölött elmondott jelképes sírbeszéd (*L'homme de lettres: un art d'écrire*, 1975) valami olyan lenyűgözően végtelen tömegét adja (szinte soronként és oldalan- ként) az emberiség megérdemelt apokalipszisének, hogy igazán párját ritkítja még a 20. század leg- pusztítóbb halállírójának is. Nem mintha ne lehet- ne akár bécsi-prágai-párizsi tanulmányok, francia kereskedelmi főiskola, vagy egyéb romlott polgári

3 http://www.qadmon.hu/bemutato_05.php

hivatások és hitványságok ellenében bárki európai-
 anak elemi pokoltüze is... – a minden létező alap-
 ját megtestesítő, önrendelkező ősi monádokkal
 folytatott kitaró harcában Caraco mintegy ne-
 gedszázadon át ontja magából az utálkozás po-
 ézisést, a lélekkel folytatott harcok kimeríthetetlen
 álnokságát (*Le livre des combats de l'âme*, 1949),
 a meg-nem-alkuvás iskolájának és a felfordulást
 óhajtó Rend-teremtésnek vakreményét (*L'école des
 intransigeants. Rébellion pour l'ordre*, 1952), míg
 végül szinte bizton fölívelő alkotói korszakban
 tetézi a minden létezőre váró végső pusztulás idő-
 leges szublimálásának korrajzát (*Le désirable et le
 sublime. Phénoménologie de l'Apocalypse*, 1953) az-
 zal a kontrasztos képpel, amely már az osztályokra
 és fajokra tagolt élővilág méltó életképtelenségé-
 nek teljesség-értékű rajza (*Les races et les classes*,
 1967).

Nagyjából az utálkozás szakirodalmának mindez
 szinte perfekt tükre, sőt visszafogott, szinte átlirizált
 megjelenítése lett. Az életmű és már az életút, az
 szülő-domináns életvitel, anyák és apák halála utá-
 ni egzakt halálvágy is el-eltér a kelet-európai vagy
 a francia típusú esszéirodalom horizontjától. Hol
 a Cioran-i könnyek, hol a dantei poklok és dél-
 amerikai megfelelőik felé, hol a valamiféle valóban
 klasszikus apokaliptikuság irányába. Egyik élet-
 mű-értékelője, Lydie Salvayre szavait a kötet „aján-
 lója” is idézi: „A világgyűlölet a hivatásom – írta
 Caraco. Könyveit reménytelenség, pesszimizmus és
 nőgyűlölet jellemzi. Még a leghalványabb remény
 sem pislákol ezekben a sötét írásokban. Mivel vé-
 leménye szerint a remény nem egyéb közönséges
 önámításnál, szenttelen megfigyelője a rasszizmus,
 a fanatizmus meg a rendpártiság lassú térnyerésé-
 nek, a humanizmus teljes kudarcának”. Sőt, a ki-
 adó őszinte csele is, hogy nem árul kétes értéket,
 inkább tudatosítja romlandó árut egy harmadik
 megerősítés révén: „Rendkívül gazdag életműve,
 ellentmondásossága, intései, szitkozódó átkai, meg-
 győződése, hogy a történelem végül is igazat fog
 neki adni; sajátos humora és kétségbeesése, amely
 elválaszthatatlan írásainak nyelvi szépségétől; hol
 rátart, hol szánalmat keltő tébolya, rögeszméinek
 hálója, amelybe néha ő maga is belegabalyodik; fu-
 karsága és kisszerűsége mind-mind közrejátszik ab-
 ban, hogy írásainak kedvelői nemigen tudnak sza-
 badulni a varázsától” – idézi a hátoldali kedvcsináló
 Louis Nucéra cikkét (*Les agonies d'un réprouvé. Le
 Monde*, 4. Mai 1984).

S a valódi talány, ha fönnebb Kafka lelki poklait
 és pokoli lelkeit voltam szíves a kellemkedő párhuzam
 kedvéért idecitolni, épp az, hogy Caraco 119
 rövid naplóbejegyzése szinte lehetséges kommentár
 nélkül kínálja a létezés vagy leendés totális képte-
 lenségét, s az egész breviárium (ma talán válogatott
 blog-gyűjteménynek neveznék divatosabb incselke-
 déssel) olyan őspokoli tónusú válogatás, hogy méltán
 reménytelen a jóslatok és impressziók ekkora
 óceánjával bárkinek is megbirkóznia. Oldalanként
 egy komplett krimisorozat, egy átokválogatás, egy a
 pesszimizmust sokszorosan felülszárnyaló világkép
 és pusztulásleltár ül meg a sorok között, humánus
 rémtörténetek és rémes embertelenségek klassziku-
 sainak szemelvénytárát is meghaladó halálkalauz
 kólint fejbe mindenkit. S nincs szabadulás..., a kö-
 tet minden írása (no meg a hazai fordítói névsorba
 immáron érdemben bekéredzkedett Ádám Péter
 kitűnő interpretációja) fölbosszant és lehangol, ki-
 végez és megsemmisít egyként is, százhusz ilyen-
 azután már csak akkor tud mit kezdeni az ember,
 ha a totálisan és tehetségesen megfogott káoszban
 épp azt tartja zseniálisnak, hogy ekképpen leírható,
 megnevezhető, definiálható, osztályozható és polcra
 tehető. Vagyis a kiutak, az absztrakt gépezet perfekt
 működésének látványos mechanikai hibái, a „böl-
 cselkedő másodolvasat” csipetnyi esélye teszi lehe-
 tővé, hogy ne primitív minősítéssel, hanem elemi
 és empirikus szembeszegüléssel keressük a magunk
 egyensúlyi pozícióit a káoszok ily tökéletes tenge-
 rében. Az „odú-térkép”, a kifejezések és vágyak el-
 rendeződése, a folytonos és határtalan jelentés-özön
 megértése a kaotikus összhang révén, s mindezen
 érzelmi-indulati-tudati-képzeti elemek közötti
 összekötő intenzitások megismerő megértése adhat
 talán esélyt a mentális meghaladás számára.

Avagy hát... akár kérdezheti is az olvasó: a lét
 biologikuma és a társadalmi (meg politikai, meg
 uralmi, meg hitbéli) struktúrája kínál-e egyebet
 is a fenyegetően mély reménytelenség elfogadá-
 sa ellenében, ha nem marad más eszköz, mint a
 rabulisztikusan káosz-párti életmű humanista olva-
 sata, a másfajta rendek képzetének éltetése, a kor
 vagy korszak és a jelenkor kínosan eltérő interpre-
 tációinak felülírása, a közös tudáskincs mellé vagy
 elébe a saját újraértékelés megkomponálása. Ez
 azonban már kétségkívül nem a Szerző, hanem
 a bátortalan olvasó magánérdekű és káoszkerülő
 „meta-olvasatának” színtere. Egészen a soron követ-
 kező káoszok méltó idejéig, a 20. századra vethető
 másfajta pillantások életre vergődéséig...

Szent könnyek Cioran-tól

Cioran-t nem ismerni nem lehet. De ismer-
ni sem, s ehhez is olvasni kell! /Ámbár, meglehet,
épp aki olvassa, tudhatja jól, mennyire reménytel-
en azt hinnie: mert lapozgatja, hát már ismeri is
– s erről többnyire Cioran maga is tudatosan tesz/.
Ugyancsak a Qadmon Kiadónál megjelent kötete,
a *Könnyek és szentek* élő és égő bizonyosság erre.⁴ Fia-
talkori műve ez, eredetileg románul írta, de kiadói
sem adták ki, mondván ha „Páratlan perverzió a
szentség”, akkor ezt a tanítások, súlyos nyelvi erő és
kifinomultan magabiztos stílus tömörítette aforisz-
tikusságot nem lehet vállalni a végletes szkepszis,
a provokatív és elragadtatott hit elleni küzdelem
okán. A Könnyek és szentek valamiféle közlésdra-
maturgiai magabiztosságát és provokatív esszéisz-
tikus félelmességét még későbbi, francia kiadója
is csak a szerzői engedéllyel eszközölt húzások ré-
vén merészelte közreadni. A szkepszissel átítatott
„egyperces szentenciák” műfaja olyan lélekküzd-
mekről vall, melyekben nyelvi testcselek, logikai
paradoxonok, szkeptikus túlhangozások végtelen
tengere terjengőzik, talán legerősebb hullámmal
a hitért folyó küzdelem mindvégig képtelenségéről
szólóan. Ezt az 1937 óta csak csonkolt változat-
ban vergődő munkát most a román eredeti alapján
kapja meg az Olvasó, elsőként magyar verzióban, s
mindama súlyos nihilekkel teljes sűrűségben, ahog-
yan az eredeti, 1937-es magánkiadásból (*Lacrimi
și sfînti*) 2007-ben Bukarestben újra megjelent, s
amelyet barátai (köztük Mircea Eliade) és még csa-
ládja is vehemensen bíráltak. Akkor Cioran válasza
visszafogottan túlzott önteltséggel csak annyi volt:
kétségkívül mélységesen vallásos műről van szó, sőt,
az egyetlen vallásos könyvről, amelyet valaha is a
Balkánon írtak. „Túlzás volt ez a javából – emlékszik
vissza később –, bár ha jobban belegondolunk...”. És
belegondoltunk, ahogyan a számos francia kiadás
verzióiban is tették ezt.

Szerethetjük a kegyetlenül őszinte felkentséget,
gyűlölhethetjük a „negatív teológia” iránti vonzódást,
a válságos kor, a blaszfémiák és nosztalgiaik, fasiz-
musok és meghasonlottságok, nacionalizmusok és
hitvakságok időszakának ezt a hittelen vallási nosz-
talgiaival dúsitott végtelenül finom irodalmiságát...
Cioran-t ez voltaképp éppúgy nem érdekelné talán,
mint a későbbi *A bomlás kézikönyvében* tökéletesi-

4 Emile M. Cioran (1911–1995) *Könnyek és szentek*.
Karácsonyi Zsolt fordításában. Qadmon Kiadó,
Budapest, 2010., 220 oldal.

tett változat befogadhatatlansága esetében is feltűnő
volt. A román és az európai modernitás meghason-
lottságaihoz mintegy jól jött mind Eliade miszticiz-
mus-fókuszú valláselméleti paradigmája és Cioran
lenyűgözően kegyetlen istentagadása is, amelyet a
gnosztikus képzetek és a Teremtővel való szakadat-
lan perlekedés kettőse tesz lebilincselően vonzóvá. A
kötet egyik káromlástól sem távoli tónusjellemezőjét
még a kiadó is fülszövegbe emeli: „Az isteni betegség
lappangási ideje hosszú, mert a gennyhez hasonlóan
Isten is nehezen gyűlik össze. Ám a seb idővel kifakad.
És akkor átéljük a megtérést. Ha pedig nem fakad ki
a seb, a mérget ott hordjuk szervezetünkben, egészen
napjaink végéig hordozva magunkban egy olyan Is-
tent, aki nem mutatkozott meg, mert megposhadt az
egyre csírázó és sikertelen megtérésben”.

A „megposhadt” Istent végnapokig hordozó
filosz-költő-ideológus Cioran annyi változatban
próbálta és tudta köpködni, hinni, megtagadni,
imádni és „fordított himnuszban” megénekelni,
hogy emellett szinte eltűnik, hogyan viszonyul a re-
ménytelenül tisztelt és ócsárolt Rousseau-hoz, vagy a
legmélyebben imádott Dosztojevskij-szövegekhez.
A hit méltóságában lakozó felvilágosultság és a ké-
tely paradoxonaiban vergődő fanatizmus Cioran-t
éppoly könnyen vezette a szentek és hívők könnyeit
átható elragadtatás bírálata felé, mint ahogy a vég-
letekbe burkolt szkepszis, a szenvedélytelen tagadó
vallástalanság extatikus dicsérete felé. A „vallásos
vallása” talán a legjellemzőbb jelzője mindennek a
paradoxonokban tobzódó hitnek, a fonák tagadás
viszont éppúgy nem nélkülözi nála a vallási érze-
kenységet, ahogyan a magányos képzetvilág másik
pólusán a József Attila által fasiszta kommunizmus-
nak nevezett eszmébuzgósg. Tobzódva a Gonosz-
ban, sőt a Teremtőt magát is a gonosz lények lénye-
géhez sorolva Cioran monomániásan káromolta, de
hívta és várta is a megváltó bizalmát...

„Könnyen megtörténhet, hogy az ember létének
értelme nem más, mint gondolni Istenre. Ha tudná
mellőzni vagy szeretni, meg lenne mentve. Mert ő csak
a gondolkodás számára kényelmetlen. Megpróbáltad
megfejtetni? Elvesztél. De úgy tűnik, éppen ez az ember
célja, hogy megfejtse. Nem csoda, hogy rövid idő alatt
semmi sem maradt belőle. Isten ellenáll sok minden-
nek, a gondolat előtt elveszti lényegét. A filozófusok,
akik végtelen gondolkodást tulajdonítottak neki...
Egy régi ruha, ennyi maradt az Istenségéből – azért
hordod, mert nincs egyebed. Micsoda szegénység!”

A hitbéli szegénység, a fonák tónusú elragadtatás Cioran számára az Isten állandó szidalmában, vádoló és átkozó függésben, „a káromlás misztériumában” részvétel élményében adódik. „Képtelen volt a hitre, ám fonák elragadtatásban fogott, monomániásan ismételt káromlásaival Őt szólította – ezért a hit gyökereit is csak az eksztázis, a lázas krízisek tapasztalatán keresztül volt képes megragadni. Igaz, kerülő úton: a káromlás misztériumán át, ami még mindig valamiféle közvetlen viszonyt feltételez Istennel. Cioran átélte az elragadtatást megelőző kiüresedést, mert ahogyan a szentek is egyfajta extremitást, már-már blaszfémiaig ívelő elhajlást képviselnek, úgy Cioran szenvedélyes tagadása sem nélkülözi a vallási érzékenységet. Így irányítja figyelmünket arra a pontra, amelyből a végleteknig vitt szkepszis és a hit egyaránt kisarjadhathat” – szól a kiadó „ajánlása”. Van-e, ki e fiatal lélek létében nyűgös álmatlanság bűnét a „hosszú kamaszkor” és a faszizmus felé vonzódás triviális magyarázatával letudhatja? Elemző kritikusa, a Cioran-monográfiát épp nemrégiben publikáló Miskolczi Ambrus egyenesen a Vasgárda felé, a hitlerizmus és a legionarizmus magasztalása felé vezető utat definiálja a fiatalkori írások, életélmények és filozófiai pozícionáltság e kamaszkori élményéhez, melybe élethosszan belefért azután a fanatizálódás és gnózis, a szkepszis lélektana és a gyűlölet korának minden más ostoba képzete, mint kritikai pozíció jogosságának igazolása.⁵ Az „Isten segedelmével szerzett vagyon”, amire kiadója hivatkozott mint nem kockáztatható morális tökére, Cioran számára éppoly lehetetlen lelkiállapot és elgondolhatatlan gondolat volt, olyan örvénylő következtetések forrása (amiként ezt Susan Sontag jellemezte), amelynek provokatív hangneme és aforisztikus kíméletlensége az öröklét képtelenségének kulcsát is adta, a lét fennkölt sötéttségéhez kalauzolt, „a lélek gyógyíthatatlan éjszakaiságát” biztosította örök és ironikus képtelenségében:

„A nappalokban mindig magányosabb vagy, mint az éjszakákban. A Nap azonnali és múlandó boldogságra hív, de az éjszakában ez mintha soha nem akarja megtörténni. Az öröklét érzése az éjszakai magány gyümölcse, ahogy az idő is a nappal változásaihoz és bizonytalanságaihoz kötődik. Ahányszor csak utolér a szomorúság nyári délutánokon egy előérzet rabjává

5 Miskolczi Ambrus 2014 *Cioran hosszú kamaszkora, avagy mi legyen a faszizta múlttal?* Gondolat, Budapest; továbbá Miskolczi Ambrus 2014 Emil Cioran „vallásos válsága” és a nacionalizmus ópiuma. *Valóság*, 10:74-87. epa.oszk.hu/02900/02924/00022/pdf/EPA02924_valosag_2014_10_074-087.pdf

válsz, hogy a fény csak baleset a tökéletes éjben, pusztá ideiglenesség a többi világról való elmélkedésben. A napsugarak szégyenlősségét nem találjuk meg a sötétség széles és lenéző mosolyában. Az éjszakák engedékenyen tesznek a nappalok múlandóságával szemben, és a lélek gyógyíthatatlan éjszakaiságát öltik magukra a reflexív és tágas lilában, amely az éj örök és ironikus biztonságának hajnali színe”.

Cioran pontosan tudja, hogy az egyedüllét filozofikus, halálfélelem-határos mivolta „az egyedüllétben nem létezik élet – csak örökkévalóság” érzetével, siralmas képtelenségével hat rá. „A magányos ember feladata, hogy még magányosabb legyen”. Annyi ég sötétjében kutat könnyei után, hogy amikor „közel került a látszatokhoz”, rájött, hogy „a lemondásban ott van a teljesség”. S az univerzum is csak abban lelheti önnön értelmét, hogy teret ad a magányosságnak...

Cioran vilásképe a képtelen világ, társadalomképe a társtalan lom, a konstans mód sötét univerzumon pedig csak a valaki által életre sírt csillagok léte és a földet átluggató könnyek áradása hatol keresztül. Kies lét, mondhatjuk...

„Az élet csak egy... törvényes abszurditás. Engedélyezett. Elfogadott”.

„Mi értelme van, hogy néhány sikeresen állt, biológiai semmiségekre, kozmikus karikatúrákra pazarold a szenvedélyt? Egy ember annál alantasabb, minél inkább szükségét érzi az együttműködésnek, a közös konstruktív munkának, minél többet figyel vagy gondol a másik létezésére. Nem létezik semmi – megerősítő és kötelező következtetés ez, s valószínűleg nem létezett soha senki. Az egyedüllét, a rettentő egyedüllét imperatívuszát, habár érzed a reflexió első dadogásától kezdve, minden engedékenység nélkül kell megvalósítani, az összes érzés és gyengeség ellenére. Az Univerzum nem egyéb, mint tér a magányosságnak, és az élőlényeket csak azért hagyta ránk a Mindenható, hogy ellenőrizze és megerősítse elszigeteltségünket. Nem találkoztam soha senkivel, habár árnyékokba botlottam a csalások tömege és a jözség hiánya miatt.

Megőrizhetők-e bármely emlékezetben azok az emberek, akiket szeretünk vagy gyűlölünk? Ahogy egy író mondta: már nem balsamozom be egyetlen emlékemet sem, inkább hagyom, hogy hamar megrothadjanak az összes emlékezetembe vésett lények, amelyek csak az intoleranciában és a visszautasításban lennének hasznomra. Nem létezik senki, az emberi árnyaknak pedig nincs akkora vonzerejük, mint az alkonyoknak, hogy nézzük őket”.

A magány-fókuszú létforma, az értelmetlen kooperáció és a mindennemű egyéb rendszerezés vagy rendezési kísérlet is a szélsőségesen /anti-/moralista szereptudatra és antiszociális elszántságra készíteti.

„Lehetsz bármilyen kulturális szinten, képes lehetsz bármilyen kifinomult cselekedetekre, ha nem gondolsz intenzíven a halálra, öntudatlan maradsz. Egy matematikus – aki csak ennyi – jóval alatta marad annak a parasztnak, aki a végső dolgok miatt szenved a maga primitív módján. Általában véve a tudomány elhülyítette az embereket, a metafizikus öntudat lecsökkentésével. Ha a matematikai építmények egyik pillanatában ki lehetne mondani ezt a szót: halál, mindenemet elhagynám e tudomány haszontalanságaiért. De az éppen arra való, hogy a kozmikus rémuralmat elfeledjük. A tudomány emberei öreg gyermekek, akiket nem kell komolyan venni, csak életük 'polgári' pillanataiban”.

De ezzel együtt is úgy véle, a halál értelme csak a szenvedéllyel szeretők számára nyilatkozik meg. Hisz ennek jelentése vagy jelentősége csakis akkor érzékelhető, ha a távolságtartás, az elválás nem csupán az élet, hanem a halál tagadása is egyben. S csak az érti meg, hogy a halálfélelem legyűrése az élet legyőzését is magában hordozza – ezek csupán eltérő szavak ugyanarra a leplezett, bujtatott félelemre.

„A filozófusok egyetlen érdeme, hogy emberi mivoltukat szégyellték olykor. Platón és Nietzsche a kivétel: ők folyton szégyenkeztek. Az egyik a világból akart kirántani bennünket, a másik önmagunkból. Még a szenteknek is van mit tanulniuk tőlük. A filozófia becsülete így menekült meg”.

Valamiféle ördögi himnikusság ül a műben, melynek olykor esetlegesség, s a megépítettség dacára is mutatkozó alkalmi válaszkényszerek kiérlelt sirámai lesznek hordozói – a tökéletesített magányosság beteljesített feladattudatával. Könnyek és szentek Cioran fogalomtárában társalkotók, kevés kivétellel. A kivételek is sokkal ritkábban a világról/életről/létről valamit is tudni képzelők körében találhatóak, de létezésük indoka, oka és válsága akkor is közös élmény, ha hisznek vagy ha eltávolítják maguktól a jelentőség felelőségét:

„Minden ember születésétől a haláláig vezekel a bűn miatt, hogy nem lett Isten. Ezért az élet nem egyéb, mint állandó, a hívőknél felszíni, a kételkedőknél megrázó vallásos válság”

Még ennél is inkább lenéz, le-ír, lekezel mindent, amit a kor, a hit világa, az ember sorsában szerepet hordozó jelentéstartalmak indokolnak:

„Nem lehetne élni, ha nem tulajdonítanánk jelentőséget annak, aminek semmi jelentősége”.

Szerencsésebb esetben oldalanként húsz-negyven ilyen szentencia akad a szemé elé. S bizonyos páratlan, hogy mennyi mindenről derülhet ki a lét-képtelenséghez fűződő viszonya, az el-nem-fogadásában állandósult perspektíva, az értelmezhetetlen értelmezhetőségének végtelensége, s mindezek lényegében sirathatatlan mivolta, a glóbusz látszólagos állandóságát perforáló könnyek végzetes kegyeletessége csupán alig maradhat meg valamely ölelő mondatban, elfogadó szándékban, szakralitásától élvetegen megfosztott tartalomban. Könnyen lehet, túlzás így kifejezni, de talán a kétszázhusz oldal tömény utálat-tömegét és áradó undorságát alkalmasint egyetlen rövid passzus lazítja föl a létezés tétova méltóságának szintjére:

„Az extázis az ember legmagasabb zenei lehetősége. Rajta túl már nem létezik semmi. Éppen ezért bukkannak oly ritkán e jelenségre az embereknél. Még a szenteknél is kivétel”.

Cioran mint a ritka kivételre példa akkor is hordozza kora és környezete társas tükrét, ha mindvégig alatta vagy mögötte lapul önszántából. Könnye mint lehetséges extázis még akkor is megkerülhetetlen, ha nem létezik „bejegyzése”, melyet tételes teljességében készséggel elfogadnánk. Az is lehet, a teljességet kereső boldogtalanság épp akkor függeszthető fel érdemben, ha a teljesen boldogtalant keressük benne. S megtaláljuk, efelől Ő maga sem hagy kételyt...

Látszatok zuhatagában (Dávila-margináliák megértő üzemmódban)

„Egy társadalom akkor szekularizálódik, ha kivesszik belőle a függőség érzése” – hangzik cseles látszata és érzékeny széljegyzete, világképi optikája és morálfilozófiai szentenciáinak egyike abból a kötetből, melyet Csáki Márton szerkesztett egybe Nicolás Gómez Dávila főművi marginálisáiból *További széljegyzetek egy rejtett szöveghez* címen.⁶

Dávila széljegyzetei műfajukat tekintve eszélyesen kritikus és visszafogottan dühödt aforizmak, olvasati szentenciák és filozófiai nyegleségek, kimunkált pesszimizmussal és megszenvedett magánnyal, keserű modernista sóhajjal és krízisteológiával megrakott bölcselmek. Az önmagát merészen

⁶ Fordította Pávai Patak Márta. Qadmon Kiadó, Budapest, 2014., 201 oldal

„reakciónak” tituláló Gómez Dávila (1913–1994), akinek valóságképe méltóságos házikönyvtára mélyén megfogant remete-tanításokból épül mintegy filozófiai vagy morálteológiai kinyilatkoztatássá, valójában a lehetséges filozofálást és elméleti rendszeralkotást a látványosan vállalt tudás-szkepticizmussal helyettesítő sejtéseket foglalja össze: „*Látszatok zuhatajában az értékekben bukkan elő a valóság*”.

Látszatvilágok látszatvalóságait, a mindenkori világosan sejtethető „rejtett szöveg” létét és arculatváltozásait tükrözik már első esszékötetei (*Notas, Textos*) is, amelyekben már jól láthatóan csupán marginális feljegyzésekre méltónak ítéli a világot. A kolumbiai szerző egész életében csupán barátainak és családtagjainak alkotott, s franciaországi tanulóéveit meg egy családi európai utazást nem számítva mintegy remetei boldogságban élt, ki sem mozdult Bogotá melletti villájából, így sem nevét nem ismerhetjük igazán, sem életművét, melyet Európa nyugati felén a kilencvenes években néhány európai értelmiségi jelölt meg figyelmével az érdemlegesnek számító latin-amerikai gondolkodók között.

„*Tiszta lelkiismerettel foganatosíthatunk antiliberalis intézkedéseket, mert a szabadság nem a legfőbb érték*” – vallja kendőzetlen flegmával. Persze, éppen a maga vehemens korszerűtlenségével és *El reaccionario auténtico* című esszéjére következő időkben nem kerülhette el, hogy gondolati mélyvilágában keveredő politikai teológia, katolicizmus és antidemokratikus világkép révén a haladás és tagadás határvonalán autentikusan megnyilvánulni képes individuumként éppen annak a XX. századnak legyen szemtanúja, melynek a modernizációs zűrzavarba fordulásai kiváltképp az individuum bensőséges maga-megtartását vitték nyilvános sikerre. Liberális sikerre, no meg univerzális és közösségi drámába is: „*Humanitásnak azt nevezzük, amit a visszafogottság és a szemérmesség által sikerült kinyerni az ember állatiasságából*”. Mintegy sajnálattal-cikizéssel és az ultramontán hagyománynak megfelelő megvetéssel fogalmaz minduntalan a transzcendenciát és önnön egyensúlyát veszített hétköznapi világokról, melyekben leginkább csak az időszerű divatokat majmoló, a reménytelenül uniformizálódó, az önélégülten jelentéktelen emberi célokat követő, pusztán létükben is áldozattá leendő lényekről értekezik, akiket „*nem a szeretet és az éhség, hanem az élvhajhászat és a mohóság mozgat*”. Valamiféle remetei létet, hierarchikus világképet, kesernyésen rezignált vagy helyenként szarkasztikus, visszafoghatatlanul pesszimista és minden

nyűgösségével együtt is szórakoztatóan packázó hangnemből fogant filozofikusságot tükröz, holott morális-szellemi-hívői attitűdje éppoly „politikus”, amilyen lenni sosem is szeretett volna. Sőt, mert alapállása szerint a reakciónak „*nem visszafordulni akar, hanem más úton járni*”, ezt a meghatározóan illúziómentes létmódot mentális bozótharcosként védi mindazokkal szemben, akik ezt a tagadásba vetett gesztust valamely politikai ideológia szolgálatába állítanák: „*Reakciónak lenni azt jelenti, hogy megtanultuk: nem lehet bizonyítani, sem meggyőzni, csak elhívni*”. Ugyanakkor épp a közpolitikai szerepvállalástól a katolikus-hierarchikus világkép felé visszahúzódva képvisel a modernitással szembeni tudást. Oeuvre-je leginkább talán a modern öskételyek fogalmazóinak, Ciorannak, Caracónak, Nietzschek tónusait, Spengler morálisan dühös és féltően vádló szentenciózusságát tükrözi, ám nem követője, sőt jószerivel vitatója is a „kor szavát” kimondogatni merész tudoroknak. Ezért aztán épp Róla fogalmazni nem több, mint vállalt kudarc, sanda támadás, a megértő képzelet hiánya...

Azt sem rejti kötetnyi mélyre: „*Az átlagember tévképzetek közepette él: csupán a magányos jár-kelet a realitások között*”. Mindeközben persze sejtet, tételez egyfajta „valódi civilizációt”, de épp azt üzeni róla: a modernitás valamiképpen neobarbarizmus is, mégpedig a vesztesek öldöklése a valódi civilizáció megszületésének és fenntartásának árnyékában: „*Miközben a modern gép napról napra bonyolultabb, a modern ember napról napra kezdetlegesebb*”, s ha kellően belakott vagy felpuffadt már, akkor „*a legnagyobb gyalázathoz is alkalmazkodik*”. Stiliztikailag árnyaltan megmunkált ezért közléseinek java többsége, a szerzői perfekcionizmus nem kifejezetten az automatikus regény felé vezet, sokkal inkább ezernyi aforizmájának még göndörebbre, olykor élesebbre, de végig roppant hatásosra fogalmazott szófukarsága felé. Életművét tehát sokkal nem ismertük – nemcsak a vérbő szocializmus katolikus konzervativizmussal vagy szkeptikus romantizmussal totálisan szemben álló világa magyarázza ezt, hanem a modernitás-kritika adott szinten túl meg-nem-engedettség korlátja is. Kortanú mivolta, de sem írói, sem vezető vagy hangadó értelmiségi szintéren nem jelentkező habitusa e kétszáz oldalon oly tömegű lehangoltságot hordoz, ami már akkor is figyelemre méltó, ha sem mi nem kívánjuk megszeretni Öt, sem Ő nem próbál finnyás neoprimitív ízlésünk főirányaihoz simulni. Mint kínnalán örlődő és ócska népszórakoztatásba, hamis szcientizmusba vagy alpári szórakozásokba

örömmel hengerződő képmutatók csakis fogyasztói tömegtársadalmak egyedei lehetnének szemében, satnyuló művészettel, orcátlan klérussal vagy hazug demokráciákra esküvő politizálókkal, akik a maguk vulgáris világait démonian-zsarnokian erőszakolják a technikai fejlődésnek álcázott jelenünkre: „*A kimondottan modern szokások többsége bűncselekménynek minősülne egy valóban civilizált társadalomban*”.

Ezt a társadalomképet – mit tagadjuk – a félig hallgatásból, félig klasszikusok meg-megolvasásából fakadó tisztességes szépségszűz éppúgy kitartóan uralja (szélszűzetei többsége a hetvenes évek vége és a kilencvenes évek eleje között keletkezett), mint az európai aforizma-hagyományt, melynek éppen civilizációs elköteleződése volt a reneszánszban kapaszkodó, az újkorban felvilágosult, a világkapitalizmus korában már egyenesen szekuláris világkép, s Dávila írásaiban a mindenkori „vulgáris” ellen küzdő, engesztelhetetlen értelmiségi szerepkör mégis úgy tűnik fel, mint a civilizáció perspektívát a klasszikusok követésében, olykor vitatásában vagy velük folyó párbeszédben megnevező szereptudat. A vulgárisban közhelyes gyalázatot, a követésben bűnt sejtő enigmatikus töredékek többsége ugyanakkor persze a mindenkori mentális száműzöttek igazának, az alkuképtelen mértéktartás morális alaptanának látja a korszellem regnálását: „*A modern korban két alternatíva kínálkozik: az anakronisztikus és az alantás állapot*”.

A reakció, ebből is következően, nemcsak külön, hanem megvesztegethetetlen is, s persze rosszkor élő, tévedésből születő, örök száműzött ugyancsak, az európai gondolkodási hagyományt épp annak jogán felülbíráló, annak egészét a katolikus hit és a korábbi korok tudásán edző valaki, aki saját korával csakis mufurcolhat, elégedetlenkedhet, s el kell utasítania azt. A múltban meglelt békék, az Istenben föllelhető tudatos arisztokratizmus morális fensége számára éppúgy tabu, mint a modernitások tabutörései, a beláthatóság látszata, a tudomány szolgálatkészsége és a politikai fensőbbség alapjoga. Alkudni nem, sarokba szorított állatként élni az életet még kevésbé.

Sőt, a demokratikus vagy közjogi harmóniákat tételezők ellenében szemben ádázul meg is fogalmazza: „*A felkínált szabadságot elfogadó alattvaló az urával együtt védi is azt; amikor viszont az állampolgár maga akarja megteremteni a saját szabadságát, akkor védtelenül kiszolgáltatja minden erőszaknak*”. A reakciósság maga az ő számára nyilván nem politikai pártváltásztás kérdése. A „rendszer” látszatai ellen, a

behódoló többségi konvencionális alkalmazkodással szemben, a kritikai összkép védelmében megfogalmazott és mindennemű „egyenlősítéssel” szembeni morális vállalás ugyanakkor történelmi felelősség is, melynek a vedlő és megalkuvó hétköznapisággal szemben nem a „Nyugat alkonya” elfogadásában, hanem értékelt elvitatásában van morális létjoga. Nem „felvilágosító” felvilágosításban, hanem épp e kulturális és fejlődési csődöt elkerülni képes, a sötétség ellenében a célt még a morális magasztosságban megnevezni hajlandó szereptudatban.

Ám hogy ez törzsi-e, polgári-e, antipolitikai-e, informális-e – erről nem „a megnyugtatót” vagy „a tudnivalót” kínálja, hanem a néma példázatot, a látszatok zuhatagából kievíckélni talán még képes attitűdöt. „*Az akarat és a mozgás közötti viszony mágikus*”. Dávila tudományosan „mágikus realizmusa” már mintha ismerős lenne. Értékelő szavak, sommás kategóriák, definitív viszony nélkül is talán ma már a poszt-posztmodernhez csatlakozna, ha bármikor is bármihez is csatlakozni akart volna. De nem akart, nem tudott, nem próbált. Ő Nicolás Gómez Dávila volt, a mindenkori „rejtett szövegek” szélszűzeteleje és újabb annotációk kreatív alkotója. Egyéb további jegyzetek nélkül is.⁷

Dávila, Cioran, Caraco nyármeleg olvasata alighanem mindenkit könnyen készítené az ablakon kibámulásra. Inkább, mint e belső káoszok és korszakos leendések kollektív reménytelenségének örömteli elfogadására... Ugyanakkor persze kérdés marad: ha félközeli távolból a káoszok világok és margóra kényszerülő kisebbségi vagy perszonális tüskességek ennyi idő múltán is érdeklődés, respektus, értékelő véleményezés, szövegkiadás, fordítás, kiadói profilmeghatározó szövegkonstrukciók tárába kerülhetnek, akkor tán mégis kell legyen bennük annyi, ami a kollektív meghaladás reményét, esélyeit, közös vízióját kínálja. S tán már ez sem kevés az időben. A leendést meghaladó káoszok belátásához mindenesetre alapvető források...!

⁷ Az idézett szövegrészek és továbbiak forrása helye: <https://bookline.hu/szerzo/nicolas-gomez-davila/244472>